

Stefan Witold ALEXANDROWICZ

Polska Akademia Umiejętności

Jan STĘPIEŃ

Radio Kraków

CYKL AUDYCJI RADIOWYCH O BADACZACH HISTORII NATURALNEJ Z XIX I XX WIEKU¹

Publikowanie materiałów badawczych i dokumentacyjnych z zastosowaniem przekazu audialnego lub multimedialnego, w zapisie cyfrowym na płytach CD lub DVD, a także na innych nośnikach danych, z zupełnym pominięciem powszechnie używanej formy drukowanej nie jest dotychczas upowszechnione i stosuje się je tylko sporadycznie. Coraz częściej jednak zapis taki uzupełnia tradycyjną formę publikacji i częściowo lub zupełnie, z powodzeniem zastępuje odbitki autorskie, zwyczajowo przekazywane zainteresowanym czytelnikom przez autorów. Warto natomiast podkreślić, że podręczne dysponowanie małymi nośnikami danych bardzo ułatwia przechowywanie i przekazywanie informacji, a szczególnie ich upowszechnianie i popularyzację, zwłaszcza że daje to możliwość nie tylko indywidualnego, ale także zbiorowego odbioru zapisanych na nich treści. Znacznie bardziej zaawansowana jest natomiast cyfrowa digitalizacja tekstów i materiałów graficznych, prowadzona dla ich utrwalenia i dokumentacji w codziennej działalności archiwów, bibliotek i muzeów.

W działalności Wydziału Geologiczno-Poszukiwawczego (obecnie Wydziału Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska) Akademii Górniczo-Hutniczej, a później Polskiej Akademii Umiejętności, przekazy wyniki badań za pośrednictwem

¹ Tekst referatu przedstawionego na posiedzeniu Komisji Historii Nauki PAU w dniu 13 czerwca 2012 r.

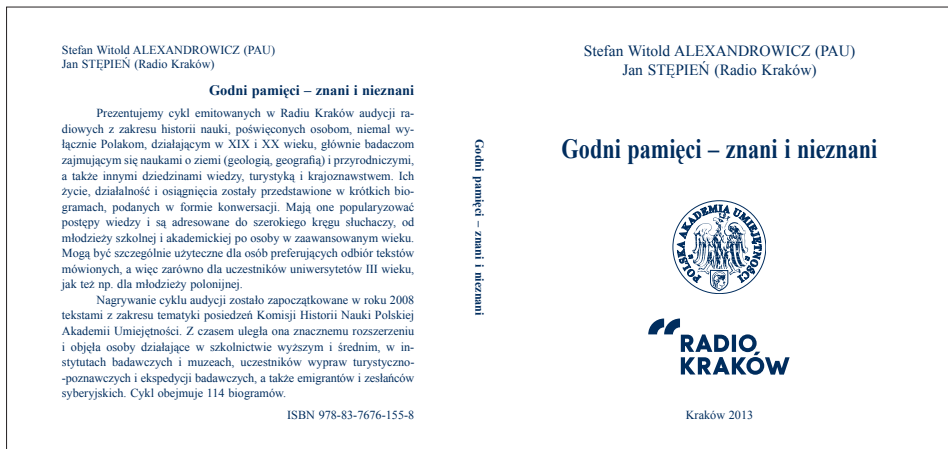
telewizji i radia były podejmowane przez pierwszego ze współautorów (SWA) od ostatniej dekady ubiegłego stulecia. W pierwszym etapie dotyczyły one głównie różnych, godnych uwagi obiektów geologicznych i przyrodniczych, występujących w okolicach Krakowa, pokazywanych w cyklu „Podpowiedzi w plenerze”, realizowanym przez Telewizję Kraków.

W drugim etapie kontaktu z mediami podobna tematyka, koncentrująca się początkowo głównie na prezentacji szczególnie ciekawych i zasługujących na uwagę obiektów popularno-naukowych i turystycznych, była przedmiotem audycji emitowanych przez Radio Kraków. W miarę rozwoju tego współdziałania pojawił się inny projekt i przedmiot zainteresowania, a były nim biogramy badaczy i pedagogów zajmujących się głównie historią naturalną, czyli zakresem wiedzy, który w dawnym znaczeniu tego terminu obejmował nauki przyrodnicze i ściśle oraz geologię i geografę. Listę ich uzupełniali wyróżniający się aktywnością animatorzy turystyki i krajoznawstwa.

W trakcie realizacji tego ostatniego projektu, w nawiązaniu do studiów prowadzonych w ramach działalności Komisji Historii Nauki PAU, w roku 2008 zainicjowany został cykl nagrań, realizowany już przez obu współautorów, a poświęcony godnym uwagi osobom działającym w XIX i XX wieku. Miał on objąć kilkanaście lub dwadzieścia kilka audycji, ale okazał się na tyle interesujący, że po kilku latach ilość dokonanych i wyemitowanych nagrań przekroczyła liczbę 100. Polska Akademia Umiejętności podjęła wówczas decyzję o opublikowaniu tego zbioru, a Radio Kraków udzieliło jej odpowiedniej licencji na to przedsięwzięcie. Powstało wówczas opracowane przez współautorów nagranie w systemie MP3, zatytułowane „Godni pamięci – znani i nieznani”.

Płytką elektroniczną została wydana w czerwcu 2013 r. w nakładzie 500 egzemplarzy i zawiera 114 nagrań, z których każde jest poświęcone jednemu badaczowi lub działaczowi (ryc. 1). Wzbudziła ona znaczne zainteresowanie, a zamieszczone na niej treści były parokrotnie prezentowane na publicznych zebraniach organizowanych przez Polską Akademię Umiejętności, m.in. na zebraniu naukowym Komisji Historii Nauki, w trakcie jednego ze spotkań w Kawiarni Naukowej PAU w Krakowie, a także na zajęciach Uniwersytetu III Wieku, działającego pod patronatem PAU przy Wadowickim Centrum Kultury. Planowana jest kontynuacja takiej działalności na następnych, publicznych zgromadzeniach.

Materiały będące podstawą dla kolejnych audycji kompletował oraz opracowywał pierwszy ze współautorów (SWA), a redakcja i przygotowanie ich do nagrań w studiu Radia Kraków były przedmiotem starań drugiego współautora (JS). Teksty każdego wystąpienia opracowano jako zapis sformułowany w skróconej treści i uporządkowany w punktach. Obejmują one najważniejsze dane z życiorysu omawianej osoby z uwypukleniem epizodów szczególnie interesujących, a nawet dramatycznych, zakres działalności oraz osiągnięcia badawcze i organizacyjne. Zgodnie z przyjętym założeniem każdy biogram przygotowany przed nagraniem kolejnej audycji mieści się na jednej stronie tekstu napisanego

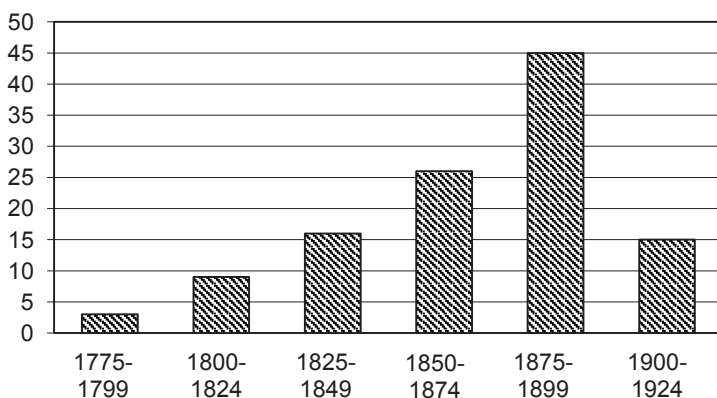
Ryc. 1. Okładka płytki z nagraniami,
wydanej przez Polską Akademię Umiejętności i Radio Kraków, 2013

Jan NOWAK (1880–1940) – geolog, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego

- ur. 15 X 1880 w Hołyniu (Małopolska Wschodnia);
- studia na Uniwersytecie we Lwowie, uczeń R. Zuberera, W. Teisseyre’a i E. Dunikowskiego;
- 1907 pierwsze prace dotyczące skamieniałości z utworów górnej kredy Rostocza i Podola;
- >> 1908–11 badania nad tektoniką Alp Wschodnich (Salzburg, Salzkammergut);
- >> podróż naukowa do wschodniej Syberii i Kraju Nadmorskiego (publikacja w wyd. AU);
- 1908–13 monograficzne opracowanie głowonogów kredy z rejonu Lwowa, habilitacja;
- >> 1914 badania w Karpatach wsch., w zagłębiu jasielskim i nad wodami mineralnymi, publikacje dotyczące stratygrafii i tektoniki Karpat oraz problemów naftowych;
- 1920–22 praca w Państw. Inst. Geol., Naczelnik Państw. Urzędu Naftowego;
- 1922 powołanie na profesora i kierownika Katedry Paleontologii UJ (po J. Grzybowski);
- >> wykłady kursowe z paleontologii, oraz nadobowiązkowe z tektoniki, budowy Alp i inne;
- 1927 ukazuje się jego najważniejsza publikacja – „Zarys tektoniki Polski”;
- 1927 prezes Polskiego Towarzystwa Geologicznego, organizator zjazdów PTG;
- 1928 przewodniczący delegacji PTG w Kopenhadze – polska inicjatywa powołania INQUA;
- 1929 ukazuje się jego praca „Geologia polskich pól naftowych” w języku niemieckim;
- >> 1929 obejmuje kierownictwo Katedry Geologii UJ (dawny Gabinet Geologiczny), grupuje zespół wybitnych geologów („krakowska szkoła geologiczna”), badania Karpat;
- 1939 aresztowany przez Niemców, obóz koncentracyjny w Oranienburgu;
- 6 II 1940 powrócił do Krakowa na noszach, zmarł z wyczerpania 2 tygodnie później.

OSIĄGNIĘCIA: znakomite publikacje z paleontologii, tektoniki i geologii regionalnej; organizator i kierownik Kat. Geologii UJ – wiodącego ośrodka naukowo-dydaktycznego; geolog zasłużony w pracach poszukiwawczych za ropą naftową i wodami mineralnymi.

Ryc. 2. Przykładowy zapis wybranej audycji –
materiał wykorzystany w trakcie nagrania

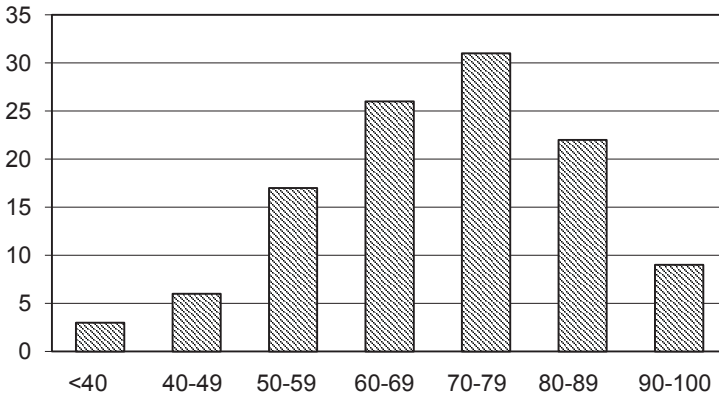
Ryc. 3. Rozkład lat urodzenia osób prezentowanych w nagraniach

z podwójnym odstępem (ryc. 2). Audycja jest prowadzona i realizowana jako rozmowa między współautorami, inicjowana i finalizowana przez drugiego z nich (JS), a każda konwersacja trwa 5–10 minut.

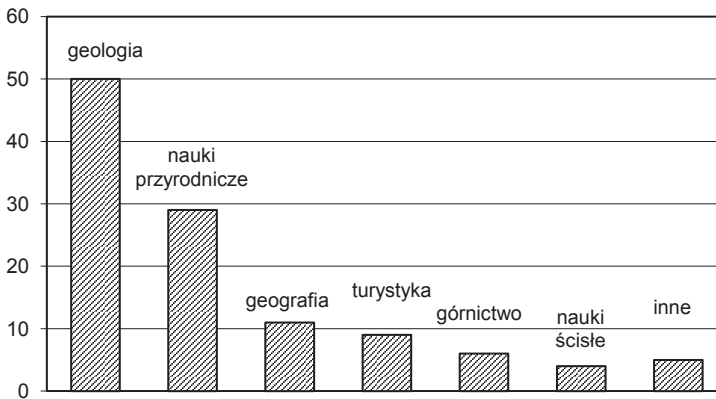
Podstawowe materiały historyczne wykorzystane do przygotowania biogramów pochodzą z różnych, publikowanych i archiwalnych źródeł. Do najważniejszych należą dane zamieszczone m.in. w słownikach biograficznych, takich jak *Polski Słownik Biograficzny* (1935–2010, T. I–XLVIII), *Biogramy polskich uczonych* (A. Śródka & P. Szczawiński 1983–1993), *Uczni polscy XIX i XX stulecia* (A. Śródka 1994), *Słownik biologów polskich* (PWN: Warszawa 1987), *Słownik podróżników polskich* (W. i T. Słabczyński, Wiedza Powszechna: Warszawa 1992) oraz w *Wielkiej Encyklopedii Tatrzańskiej* (Z. Radwańska-Paryska & W.H. Paryski, Wydawnictwo Górskie 1995), we wspomnieniach i nekrologach publikowanych w czasopiśmie naukowych poświęconych różnym dziedzinom nauk przyrodniczych i nauk o ziemi, a także w regionalnych portalach internetowych oraz we wspomnieniach zapisanych na stronach internetowych różnych instytutów naukowych. Wykorzystywane były również dokumenty archiwalne dostępne w Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego i w Archiwum Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie oraz w Archiwum Państwowego Instytutu Geologicznego w Warszawie.

Informacje dotyczące osób omówionych w zbiorze zapisanym na wspomnianej płytce zostały pogrupowane, uporządkowane i scharakteryzowane z uwzględnieniem czterech cech, a prezentowane wykresy porządkują cały materiał, o łącznej liczbie danych – 114.

1. ROK URODZENIA (ryc. 3). Daty urodzin poszczególnych osób zostały zgrupowane w przedziały czasu liczące po 25 lat (ćwierćwiecza). Na pierwszy przedział przypada tylko 3 osoby, urodzone jeszcze w XVIII wieku. Pierwsza

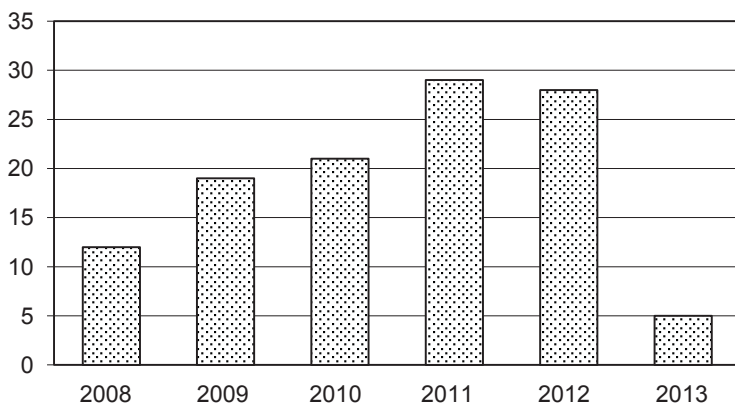
Ryc. 4. Wiek (w latach) omawianych osób

Ryc. 5. Specjalność badawcza lub przedmiot zainteresowania osób prezentowanych w nagraniach

połowa XIX wieku i następne ćwierćwiecze są reprezentowane przez prawie identyczną liczbę osób (25 i 26), natomiast najliczniej reprezentowane jest ostatnie 25 lat tego stulecia (45 osób). Początkowy przedział XX wieku obejmuje już tylko 15 osób.

2. WIEK LICZONY W LATACH (ryc. 4). Dane ujęte w przedziały liczące po 10 lat wskazują, że połowa omówionych badaczy i działaczy przeżyła 60–79 lat (57 osób). Na dwa pierwsze przedziały, odpowiadające okresowi poniżej 50 lat życia, przypada tylko 9 osób, a taka sama liczba odnosi się do ostatniego przedziału, do wieku powyżej 90 lat. Blisko dwukrotnie wyższe wartości wykazują

Ryc. 6. Rozkład lat nagrania audycji zawartych na omawianej płytce

przedziały pośrednie, bowiem pierwszy z nich (50–59 lat) osiąga liczbę 17, a drugi (80–89 lat) – liczbę 22. Średni wiek osób ujętych przedstawionym zestawieniem liczy około 70 lat.

3. SPECJALNOŚĆ BADAWCZA – PRZEDMIOT ZAINTERESOWANIA (ryc. 5). Badacze reprezentujący dwie specjalności – geologię i nauki przyrodnicze (głównie botanikę i zoologię), ilościowo dominują w omawianym zbiorze, osiągając odpowiednio liczby 50 i 29 osób, czyli 44% i 25% z ogólnej liczby. Wśród pozostałych, udział zbliżony do 10% wykazują geografowie oraz działacze zajmujący się turystyką i krajoznawstwem. Na trzy pozostałe grupy przypada po 4–6 osób.

4. ROK NAGRANIA AUDYCJI (ryc. 6). Nagrywanie audycji radiowych wchodzących w skład omawianego zbioru rozpoczęło się pod koniec pierwszej połowy roku 2008. Trwało ono 5 lat i zakończyło się w pierwszej połowie roku 2013. W pierwszym roku nagrano 12 audycji, a w dwóch następnych – 19 i 21 audycji. Połowa wszystkich nagrań pochodzi z lat 2011 i 2012 (odpowiednio 29 i 28 audycji), a z ostatniego roku datuje się już tylko 5 nagrań. Po wydaniu płytki planowane było ukończenie tej działalności, ale została ona ponownie podjęta i kontynuowana, a do połowy roku 2014 łączna liczba audycji wzrosła o następne 20 pozycji. Przewiduje się, że następny zbiór będzie wydany oddzielnie w tej samej formie.

O znacznym zainteresowaniu audycjami z omawianego cyklu świadczą reakcje słuchaczy Radia Kraków. Uzyskany kontakt z członkami rodzin niektórych zaprezentowanych osób przyczynił się do wzbogacenia wiedzy o nich i do uzupełnienia zgromadzonych materiałów. Wielu słuchaczy zgłaszało uwagi i zapytania dotyczące przekazywanych informacji oraz prośby o powtarzanie audycji, a zwłaszcza o następne, podobne nagrania. Skłoniło to współautorów do kontynuowania cyklu. Już po ukazaniu się płytki nagrano i wyemitowano 18 następ-

nych audycji, a zgromadzone materiały stwarzają perspektywę przygotowania drugiej części tego elektronicznego wydawnictwa.

Abstract

The cycle of broadcasts about explorers of the natural history living in 19th and 20th centuries

Short profiles of researchers, educators and activists interested in natural sciences and tourism became presented as broadcasts over the radio station – Radio Krakow. At 2013 they were edited by the Polish Academy of Arts and Sciences, as a compact disc entitled „*Worth the memory – known and unknown*”, which contains 114 such records. Each broadcast was elaborated and noted as one page by the first co-author (SWA), prepared to presentation by the second co-author (JS) and recorded in the radio-studio as a conversation led by both of them. Four diagrams illustrate selected attributes of broadcasts: the date of birth of presented persons, their age, the main field of interest or activity and the year of broadcasting. The edited programme aroused a great interest and in consequence the cycle of broadcasts was not finished and is still continued.